

Rectora Magnífica,

Autoritats acadèmiques,

Doctores i doctors,

Professores,

Estudiants i ciutadania tota,

Se'm fa un honor molt gran en encomanar-me l'oració laudatòria de la Dra. Pilar Benejam Arguimbau, encàrrec que intentaré complir amb el més gran respecte i també afecte vers la nostra institució.

Avui la Universitat Rovira i Virgili presenta a la comunitat universitària la incorporació en els seus rengles acadèmics de la professora Benejam, bastió reconegut en el món de l'ensenyament català i espanyol com a pedagoga, geògrafa i didacta. La doctora Benejam ha estat postulada com a doctora honoris causa a iniciativa de l'àrea de Didàctica de les Ciències Socials, avalada per la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia, i pels departaments de Geografia d'Història i Història de l'Art. Ho ha estat per una trilogia de camps del saber, interrelacionats, en què ella ha incidit al llarg de la seva vida acadèmica.

Pilar Benejam és una científica social pràctica. És reconeguda en la formació del professorat, en tots els àmbits i nivells, i evidentment en el propi i genuí de la disciplina de didàctica de les ciències socials. En el primer camp, la seva aportació s'ha basat a defensar un professorat competencial, amb la finalitat d'ajudar els alumnes en un ensenyament eficient i operatiu; en el segon, en el de la didàctica de les ciències socials, la contribució ha estat a ajudar a construir un corpus científic per a una àrea de coneixement nova. Ambdues qüestions en el fons impliquen intentar solucionar el que la Dra. Susanna Priest es preguntava: "Què tenen de científic les ciències socials?", i es responia que "entendre 'per què'" les persones tenen determinades opinions és sorprenentment difícil. Indicava que l'objecte de les ciències socials implica la valentia de relligar moltes entitats abstractes com valors i cultures, tot i que els mètodes no sempre inclouen mesuraments o experimentació.

Pilar Benejam estudià per mestra a l'Escola de Magisteri de Palma, i també les llicenciatures de Filosofia i Lletres —secció de Pedagogia—, i Filosofia i Lletres —secció Història— a la Universitat de Barcelona, completades amb dues tesines de llicenciatura, tot amb qualificacions d'excel·lent. Les cursà durant els anys del franquisme, del 1952 al 1963. El 1985 completà el cicle amb el doctorat en Pedagogia per la Universitat Autònoma de Barcelona amb la tesi *Estudi sobre la formació dels mestres. Tendències més significatives. Una proposta alternativa per a Catalunya*, amb la qualificació d'apte *cum laude* i Premi Extraordinari de Doctorat pel Departament de Ciències de l'Educació. Talment, però, aquests estudis de diplomatura i de llicenciatura han estat catalogats en la seva perspicax apreciació com no gaire estimulants. Òbviament, aquest atribut de catalogar estudis de perfil baix d'aquells anys no el signa només ella sinó que hi ha diversos autors que ho corroboren. La Dra. Marta Mata, persona que ha treballat colze a colze amb Pilar Benejam i ella reconeix com una mestra seva, parlant dels mestres i professors, ha deixat escrit que "del 1939 al 1967, vint-i-vuit promocions

de mestres tindrien una formació de nivell baix i quedarien més o menys marcats per la inculció”.

Acabada la llicenciatura de Pedagogia, entrà al circuit educatiu universitari. Inicialment a l'Escola de Magisteri Jaume Balmes de Barcelona (1960-64), compatibilitzant-ho amb la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona (1961-1966), i posteriorment a l'Escola Normal de l'Església Sagrat Cor (1968-1970), fins que va fer el salt definitiu a la Universitat Autònoma de Barcelona a partir del 1971, on va acabar com a catedràtica d'universitat de Didàctica de les Ciències Socials des del 1995. En aquesta universitat va estar adscrita, voluntàriament, a l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'EGB Sant Cugat des del 1974 i en va ser directora fins al 1979. En el recorregut passà per diversos camps d'actuació fins a assentar-se en la didàctica de les ciències socials. Del 1988 al 1991 va prestar serveis especials a la Diputació de Barcelona, com a coordinadora de l'àrea d'Educació, i del 1994 al 1998 va ser directora de l'ICE de la UAB.

Si aquest va ser el períple universitari, cal donar valor al que realment la va convertir en mestra, segons les seves paraules. Entre els cursos 1964 i 1975, feu de professora a les escoles Talitha i Costa i Llobera de Barcelona, com a mestra a educació primària i com a professora de Geografia a educació secundària. Aquestes escoles pretenien entroncar amb la filosofia del temps de la República, lligades a aspectes de renovació educativa, en un període en què una part de les escoles de l'Estat seguien processos rutinaris d'aprenentatge. Les escoles esmentades apostaven per una educació en què prevalien els valors de la igualtat, l'austeritat, la sociabilitat, el respecte al català i l'atenció a la diversitat. Aquí va aprendre què era fer de mestra, circumstància que va marcar el seu rumb educatiu. A Costa i Llobera coincidí amb un ensenyant que la va influenciar, el geògraf Sr. Enric Lluch, de qui ha dit i escrit que també va ser el seu mestre; tots dos es van convertir en pioners en l'ensenyament dels estudis socials. Aquí va copsar que per a un aprenentatge realista de la professió s'havia de sortir de les parets de la Universitat per fondre's a les escoles i als instituts on hi havia els ormeigs d'aprenentatge: els mateixos mestres i els alumnes. Això implicaria que posteriorment, a l'Escola de Mestres de Sant Cugat, continués apostant per l'ensenyament de base i seguís fent classes amb alumnes de la Universitat a instituts de Sant Cugat o de Badia del Vallès.

Una docència que també va exercir en altres fòrums com l'Associació de Mestres Rosa Sensat i els Moviments de Renovació Pedagògica o les escoles d'estiu, moviments sorgits amb la voluntat de formar mestres i professors per suplir les mancances, buits o deficiències dels estudis que havien cursat. A Rosa Sensat, conjuntament amb altres ensenyants, va sustentar el moviment tendent a aconseguir una escola pública, democràtica, equitativa i de qualitat per a tothom. Fruit d'aquestes bases doctrinals, Benejam va ajudar a la formació i actualització pedagògicodidàctica dels professionals de l'educació amb cursos i publicant materials de difusió de pràctiques que significaren una alenada d'aire fresc. D'aquesta època té escrit que “l'aportació més important va ser el treball de recuperació, difusió i adaptació a Catalunya de l'ideari de l'Escola Nova, i en Geografia, dels supòsits de l'Escola Regional Francesa, els quals ja havien inspirat la millor escola de la República”.

I respecte als Moviments de Renovació Pedagògica, la mateixa Dra. Benejam, passats els anys, analitzà què van representar. Assenyala que es passà del “feixisme etern” a “l'humanisme

etern". Indicà que l'educació inspirada en el model feixista es basava en els principis de la rellevància de la tradició, la irracionalitat, la disciplina i la submissió, la qual cosa traslladada a l'àmbit educatiu comportava callar, escoltar, copiar, reproduir i obeir. Mentre, des de l'humanisme etern dels Moviments de Renovació Pedagògica l'educació implicava donar dignitat a la persona i a la seva llibertat, i per tant ajudar els alumnes a desenvolupar les seves capacitats. Així, el mètode didàctic era el descobriment, per observació o per experimentació directa, metodologia que va donar suport al treball de camp i de laboratori, a les sortides, a les enquestes, a les entrevistes i alhora també va donar una gran rellevància a l'estudi del medi. Amb aquesta actuació es buscava el desenvolupament integral de les capacitats dels alumnes tals com saber veure, pensar, gaudir i saber experimentar la passió per allò que és bo o és bell.

En aquests àmbits, el tractament del medi va adquirir preponderància. Benejam en fixà la interpretació més solvent. Argumentà que era un concepte dinàmic que variava segons el problema i canviava amb el temps. No seria, per tant, ni la realitat ni l'espai immediat ni el món més proper. Tampoc seria la localitat, la comarca o el país, encara que inclouria elements de tots, però també d'altres realitats espacials i territorials ubicades en altres escales. El definí, en definitiva, com "el context en el qual les nostres actuacions tenen lloc i significat". Així, per a l'estudi del medi propugnà un seguit d'actuacions: la formació del pensament i la comprensió dels alumnes en el sentit de no parar-se només en els objectes o fets familiars; la preparació per a futurs alternatius, per "poder ser" i gestar el compromís perquè els problemes es poguessin tractar a diferents escales territorials, tot i que el nivell d'aplicació sovint hauria de recórrer a exemples i situacions pròximes i reals. D'aquestes vies en van sorgir els treballs sobre les sortides, reformulant el que s'entenia per una observació directa pel fet que el mètode inductiu, basat en l'observació de les coses o en l'experimentació, no podia garantir un aprenentatge correcte, ja que l'alumne, quan observava, veia el que ja sabia, veia allò que volia veure o veia allò que per a ell tenia sentit. D'aquí que, si es volien aconseguir nous aprenentatges, calia guiar la mirada perquè l'alumne s'adonés del que no veia, ho veiés i ho interpretés.

En aquest context, la doctora Benejam s'implicà en la formació del professorat i de com ensenyar unes ciències socials que fossin vives. La Llei general d'educació del 1970 aportà possibilitats de renovació. Ben aviat ajustà com havia de ser la geografia, que trencava els tòpics imperants d'una "geografia enciclopèdica i descriptiva que parlava de cada lloc i dels seus productes". Alhora postulava per "l'ensenyament d'uniques ciències socials que ajudessin l'alumne a conèixer, a comprendre i actuar en el món que li havia tocat viure, marcant com a objectiu ajudar-lo perquè arribés a qüestionar i a interpretar les raons o interessos que han fet que el món sigui com és i no d'una altra manera". Indicà que els alumnes havien de saber que el que es diu del passat i del present eren interpretacions, maneres d'entendre el món, que poden tenir molta racionalitat, però que, com tota interpretació, demanava l'anàlisi dels supòsits, del missatge i de les intencions perquè el coneixement social no és innocent, és ideològic i no està acabat. Per aquestes raons, adduïa que el saber admetia la crítica, les formulacions alternatives i feia possible pensar a construir una societat més justa i solidària.

A més, les aportacions referides als mestres se succeïren. A finals dels anys vuitanta, convençuda de la necessitat d'una formació més àmplia, defensava postures per a més qualitat professional. Deia que "sembla que encara predomina la idea que la importància de

l'ensenyament està en raó de l'edat dels alumnes i de la quantitat de coneixements a transmetre... Encara ara hi ha qui creu que els mestres han de tenir menys preparació que els professors que atenen l'ensenyament secundari quan, en educació, tenen igual importància els anys d'escola infantil que els d'adolescència i, per tant, els professionals dedicats als diferents nivells educatius han de tenir una preparació acadèmica i professional equivalent i han de gaudir de la mateixa consideració social”.

l reblava el clau en la defensa de ser mestre o professor a partir de la pràctica, argumentant que el futur professional havia de visualitzar diverses situacions d'aula amb mestres competents. Sostenia que la formació no seria mai completa sense la pràctica, entesa no només com destinar un temps perquè els futurs mestres o professors anessin a les escoles sinó que els mateixos formadors de la universitat ensenyessin la teoria des de la pràctica i analitzessin la pròpia pràctica. Es tractava d'emprendre “l'aventura d'anar a l'escola”, aspecte malauradament poc seguit per la Universitat.

En aquest context arribà la Llei de reforma universitària del 1983, amb nou àrees de coneixement noves, una de les quals va ser la didàctica de les ciències socials. El Dr. Joan Pagès, el didacte més proper a les seves tesis, definí el que representava l'àrea assenyalant que “la DCS té un coneixement específic propi que emana d'una pràctica —la d'ensenyar a ensenyar el professorat de Geografia, Història i Ciències Socials— i es caracteritza per l'existència d'un cos teòric constituït per teories, models, principis i conceptes, i per una investigació pròpia entorn dels problemes de l'ensenyament del fet social”. Amb aquest panorama crec que l'esdevenir de la didàctica de les ciències socials es jugà en el trienni del 1984-1986, anys en què van assentar les bases epistemològiques del que esdevindria com a àrea de coneixement. En aquest recorregut, Pilar Benejam va tenir un paper predominant.

La seva tesi publicada el 1986 marcaria una pauta. Per a la realització, havia visitat i estudiat la formació del professorat als Estats Units, la Unió Soviètica, Alemanya Federal, Anglaterra i França. L'experiència li va reforçar la idea que per ser professor calia comprendre una matèria en profunditat per poder-la entendre amb el rigor necessari, després conèixer un parell de matèries complementàries per poder-ne relacionar els coneixements i posteriorment una bona formació professional teòrica i pràctica. Les preguntes que van sorgir del seu estudi es concretaren en: quina educació es volia? i per a quin tipus de societat? Alguna de les seves idees van ser:

“Un bon mestre és aquella persona que sap que mai no en sap prou, ni d'allò que ensenya ni de com ensenyar” o “els mestres acceptem que hem d'ensenyar ara i aquí per a un futur incert i que hem d'assumir aquesta inseguretats i sentir-nos bé en el punt de conflicte, amb el convenciment que, si ensenyem i eduquem el millor que podem, els alumnes aprenen molt.”

La investigació ha estat l'altre punt de reflexió de Pilar Benejam. Diversificada, en destacaríem algunes aportacions de fons com definir i treballar els continguts a partir dels problemes socials rellevants, seleccionar i ensenyar els continguts geogràfics i socials a partir dels conceptes claus o activar el treball de les capacitats cognitivolingüístiques en l'ensenyament i aprenentatge de les ciències socials.

En la investigació a partir de problemes socials rellevants, Benejam plantejà que no es podia menystenir el tractament de les notícies de temes socials. Definir i ensenyar les ciències socials per aquesta via implicava un planteig interdisciplinari per entendre el problema, saber-lo interpretar i buscar solucions des de vies concatenades com eren les socials, les econòmiques, les polítiques, les històriques, les mediambientals o les demogràfiques. Així, la resolució de problemes socials de la vida quotidiana demostraria que allò que aprenien els alumnes els ajudava a entendre el món on es viu.

Un segon bloc d'investigació de la senyora Benejam va ser concretar i definir uns conceptes clau per a l'ensenyament aprenentatge de les ciències socials. S'entendria per concepte clau un coneixement o esquema organitzador, amb una gran capacitat explicativa i inclusora, que interessaria diverses disciplines socials. Precursora com Hilda Taba (1971) n'havia redactat uns de pioners a partir de la pregunta que feu als mestres: "Què voleu que recordin els vostres alumnes del que estudien?"

El 1997 Benejam dirigí un grup de recerca de diverses universitats que havien de concretar i definir uns conceptes clau per a un ensenyament de base crítica per a les ciències socials. El resultat va ser que es van acceptar els conceptes clau *d'interrelació i conflicte, organització social, identitat i alteritat, racionalitat i irracionalitat, diferenciació, diversitat-desigualtat, canvi i continuïtat, i sostenibilitat.*

Respecte a la investigació de les capacitats cognitivolingüístiques en l'ensenyament de les ciències socials, els eixos van ser el treball a partir de la descripció, l'explicació i l'argumentació com a base de la formació democràtica. Pilar Benejam ha escrit que primer es pensava que calia ensenyar de manera entenedora un coneixement que consideràvem objectiu i universal, i vam posar en primer pla el raonament i el mètode deductiu. Després les teories de Piaget ens van dir que el coneixement era una construcció personal i vam centrar l'acció en la motivació i el mètode inductiu. Més tard les teories de l'escola de Vigotski ens han ofert una magnífica síntesi i hem treballat en el supòsit que el coneixement era alhora un constructe social i una reconstrucció personal, i llavors hem entès que el llenguatge és la forma inevitable de la vida mental i, per tant, hem vist la importància de la comunicació.

Totes aquestes realitats que hem apuntat ajudaren a la configuració de l'àrea, així com la creació de l'Associació Universitària del Professorat de Didàctica de les Ciències Socials. L'arrencada va ser a partir del I Simpòsium, que va tenir lloc a la Universitat de Salamanca el 1987. En aquesta comesa Pilar Benejam en va ser la primera presidenta, i va assenyalar que aquesta acció tindria futur si se sabien definir els objectius de l'àrea i si es configurava un corpus de reflexió i d'investigació potent. L'organització de trenta simpòsiums avalen la necessitat de l'Associació.

En aquesta tasca divulgadora Benejam va participar activament en la transferència de resultats, en revistes, llibres, conferències, ponències en congressos i cursos. I també, i molt, en llibres de text. En són exemples treballs en revistes com *Guix, Cuadernos de Pedagogía, Documents d'Anàlisi Geogràfica, Vela Major, Iber, Perspectiva Escolar, Butlletí de Mestres, Infància, Almoacín, Escola Catalana, Revista Interuniversitaria de Formació del Profesorado, Revista de Menorca, Lluç*, etc.; en llibres de l'Associació i en capítols i llibres amb altres

didactes. O també les més de 300 ponències i conferències per invitació, els més de cent cursos i programes d'innovació docent impartits o la direcció de tesis doctorals. Ho va coronar l'inici i la codirecció de la revista *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, revista d'alt nivell dedicada a divulgar internacionalment la investigació en didàctica de la geografia, la història i les ciències socials.

Amb aquest bagatge, el 2014 l'Associació de Mestres Rosa Sensat li publicà el llibre *Quina educació volem?*, llibre síntesi del seu pensament educatiu. La reflexió s'eixampla sobre aspectes crucials de l'educació: de les finalitats, del que s'entén per coneixement i aprenentatge, de les metodologies i la pràctica docent, de l'avaluació entesa com una pedagogia, per acabar parlant de la professió docent i la formació del professorat.

A tota aquesta feina desenvolupada s'hi sumen els reconeixements. En són exemples la Medalla de Bronze de la UAB concedida als signants del Manifest de Bellaterra del març del 1975 reclamant una universitat nova en una societat democràtica; el Premi Ramon Llull, el 2003, concedit pel Consell de Govern de les Illes Balears, i la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya, el 2004, en ambdós casos pel reconeixement d'una vida dedicada a la docència i a la formació del professorat; o el Premi Jaume Vicens Vives, el 2004, a la qualitat de la docència universitària, atorgat per les universitats catalanes. Caldria afegir-hi el Premi Catalunya d'Educació, el Premi Emili Darder de l'Obra Cultural Balear, el Premi Nacional Mestres 68, el Premi Marta Mata d'Educació del Departament d'Ensenyament, el Premi d'Actuació Cívica de la Fundació Carulla i el Premi Bartomeu Picornell a la millora de la qualitat educativa.

Vull acabar indicant que la Dra. Pilar Benejam té una trajectòria professional sòlida, feta de compromís i coherència. Un compromís ètic, ideològic, polític i professional amb la formació de persones, i una coherència rocosa sobre les seves idees i la seva pràctica, model de mestres.

Rectora Magnífica, en la mesura que m'ha estat possible he exposat la vida i obra de la senyora Pilar Benejam. Crec, doncs, haver dit prou perquè amb la vostra autoritat li sigui atorgat el reconeixement dels seus mèrits. Per tant, Rectora Magnífica, us demano que us digneu nomenar doctora honoris causa la senyora Pilar Benejam Arguimbau i incorporar-la a la nostra Universitat. He dit.